

Tadeusz Bieńkowski

"Teatr szkolny gimnazjum toruńskiego w XVII i XVIII wieku", Bronisław Nadolski, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu”, Nauki Humanistyczno-Społeczne, zeszyt 17... : [recenzja]

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej 58/4, 580-581

1967

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Bronisław Nadolski, *TEATR SZKOLNY GIMNAZJUM TORUŃSKIEGO W XVII i XVIII WIEKU*. „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu”, Nauki Humanistyczno-Społeczne, zeszyt 17. Filologia Polska VI. 1966, s. 117—158.

Omawiana tu praca nie stanowi wprawdzie odrębnej pozycji książkowej, ale jej ambicje monograficznego ujęcia problemu oraz doniosłość i zakres tematu, który porusza, skłaniają, aby potraktować ją jako książkę. Uprawnia do tego i objętość studium, przekraczająca daleko rozmiary zwykłego artykułu.

Praca dzieli się na osiem niewielkich rozdziałów, w których autor kolejno omówił stan i dalsze perspektywy badań nad dziejami i rolą teatru szkolnego w dawnej Polsce, nakreślił etapy rozwoju teatru gimnazjum toruńskiego, a następnie streścił utwory dramatyczne wystawiane w Toruniu, dzieląc je tematycznie na oparte na motywach antycznych, religijnych, na udratyzowane powieści i romanse oraz na przedstawienia urządzone na cześć królów polskich. Ostatni rozdział wypełnia chronologiczne zestawienie repertuaru omawianego teatru i bibliografia opracowań naukowych z zakresu dramatu staropolskiego.

Trzeba przede wszystkim wskazać oczywiste zalety tej pracy, wypełniającej w dużej mierze dotkliwą lukę w dotychczasowej wiedzy o działalności teatru gimnazjum w Toruniu. Po raz pierwszy podjęto w całości omawiany dotąd bardzo fragmentarycznie¹ problem historycznego rozwoju tego teatru. Zasluga autora jest wskazanie rozproszonych źródeł — programów teatralnych. Przytoczone przez Nadolskiego sygnatury biblioteczne pojemnych „klocków” kryjących toruńskie programy to cenna wskazówka dla wszystkich zainteresowanych badaczy. Wreszcie streszczenia większości utworów, które tu znajdujemy, pozwalają nawet bez sięgania do źródeł zorientować się w ich charakterze i tendencji. Autor, zasłużony badacz dawnej kultury na Pomorzu, uczynił duży krok naprzód i w dziedzinie poznania dziejów teatru w Toruniu.

Niemniej praca ma braki, które skupiają się wyraźnie wokół czterech zagadnień. Wspomnimy o nich w kolejności ich wagi merytorycznej.

Nadolski nie formułuje kryterium „dramatyczności” rozpatrywanych utworów, które by było podstawą selekcji materiałów źródłowych. I chociaż wyraźnie stwierdza, że bierze pod uwagę tylko regularne sztuki teatralne oraz tzw. udratyzowane akty oratorskie (s. 153), to jednak do chronologicznego zestawienia repertuaru włączył 12 niedramatycznych aktów oratorskich, będących tylko przemówieniami uczniowskimi². Natomiast w tym zestawieniu zabrakło 6 rzeczywistych dramatów wystawionych w Toruniu, o których Nadolski również nie wspomniał w samej pracy³.

¹ S. Tyn c, *Dzieje gimnazjum toruńskiego*. T. 2. Toruń 1949, s. 97—101.

² Są to w zestawieniu Nadolskiego nry: 81, 83—85, 99—100, 102—103, 105—109. Pozycje wymienione zakwestionował autor recenzji jako niedramatyczne na podstawie kryterium fikcji teatralnej, tzn. w utworach tych uczniowie występowali we własnym imieniu, nie biorąc na siebie ról innych osób, ani nie przenosząc akcji w inne czasy lub miejsca.

³ Są to: z r. 1610 utwór M. Bertholda *Harmonia angelica de Nativitate Domini*; z 1661 H. Schaeve *Actus oratorii de magis ad cunas Christi proficiscensibus et de infanticidio Herodis*; z 1674 *Sapientia crucis dominicae pullata*; z 1689 udratyzowany akt oratorski na temat, czy słusznie postąpili mędrcy ze Wschodu pokazując Herodowi drogę do Betlejem; z 1701 udratyzowany akt oratorski

Studium nosi tytuł *Teatr szkolny* [...] — tymczasem autor wspomina tylko mimochodem o właściwym teatrze, tj. typie sceny, dekoracjach, inscenizacji. Jest to kwestia doniosła, dotąd bowiem nie stwierdzono ostatecznie, od kiedy teatr szkół różnowierczych zaczął posługiwać się tzw. sceną sukcesywną⁴.

Nadolski przypisał milcząco autorstwo większości utworów wystawianych w Toruniu profesorom gimnazjum, jako że „Przeważnie trudno dojść autorstwa sztuk wystawianych w teatrze szkolnym” (s. 123). Jednakże nie wnikając w tym miejscu głębiej w ową sprawę, można wskazać już kilku autorów sztuk toruńskich. Byli to głośni w tamtych czasach pisarze i dramaturdzy, których utwory wystawiały teatry szkolne i dworskie w różnych krajach Europy. I tak w Toruniu: dwie tragedie Hugona Grotiusa — w r. 1638 *Sophompahanea sive Iosephi venditi tragoedia*, w r. 1689 *Christus patiens sive historia Passionis*; w r. 1643 dramat *Iulius Caesar redivivus*, którego autorem był Nikodem Frischlin; wystawiona w r. 1650 tragedia o ścieściu Karola Stuarta to utwór Andrzeja Gryphiusa; toruńska inscenizacja *Mirtyllis i Amaryllis* z r. 1735 stanowiła prawdopodobnie adaptację *Pastora fido* G. B. Guariniego, dostosowaną na scenę szkolną. Nadolski kierując się informacją zawartą w drukowanym programie podał, że autorem wystawionej w Toruniu w r. 1695 sztuki *Antiope* był Pallavicino. Informację trzeba rozszerzyć stwierdzeniem, że sztukę tę zaprezentowano w r. 1689 w Dreźnie w teatrze dworskim jako operę z muzyką Carlo Pallavicino i N. A. Strungka. Dalsze badania wskażą niewątpliwie innych jeszcze obcych autorów, których dramaty wystawiano w Toruniu. Będzie to ważne dla ustalenia kierunku orientacji repertuarowej tej sceny szkolnej.

W omawianej pracy nie znajdujemy oceny dorobku teatru toruńskiego jako placówki ideowo-kulturalnej różnowierstwa polskiego oraz charakterystyki roli, jaką ta instytucja odegrała wśród innych teatrów szkolnych w ówczesnej Polsce. Ukazanie tej roli możliwe byłoby poprzez zbadanie repertuaru wszystkich kręgów teatru szkolnego. Być może, badania takie pozwoliłyby uznać teatr toruński za jedyny teatr szkolny w Polsce, który w drugiej połowie XVII w. sięgał po repertuar scen dworskich.

Tadeusz Bieńkowski

Maria Jasińska, NARRATOR W POWIEŚCI PRZEDROMANTYCZNEJ. (1776—1831). (Warszawa 1965). Państwowy Instytut Wydawniczy, s. 300, 4 nlb. Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk. „Historia i Teoria Literatury”. Studia. Komitet Redakcyjny: Julian Krzyżanowski, Kazimierz Wyka, Stefan Żółkiewski. Sekretarz Komitetu Redakcyjnego: Aniela Piorunowa. [Seria:] „Historia Literatury”, 15. Redakcja serii: Maria Janion, Jan Kott, Zofia Szmydtowa.

Od lat z górą osiemdziesięciu (F. Spielhagen, 1883), najpierw w uwagach, z kolei zaś i w badaniach systematycznych (K. Friedemann, 1910), problematyka

zawierający przepowiednie o Narodzeniu Pańskim, i z r. 1713 dramat *Das erfreute Thorn*.

⁴ Zagadnienie to poruszył m. in. autor niniejszej recenzji w referacie *Teatr i dramaty szkół różnowierczych w Polsce — próba syntezy*, wygłoszonym 25 XI 1966 na zebraniu naukowym Działu Literatury Staropolskiej IBL PAN.